

Ο ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΤΖΕΚΤ

Εισαγωγή

Όπως φανερώνει ο τίτλος, στην εργασία αυτή προτείνω την υλοποίηση ενός –ή/και περισσότερων- πρότζεκτ, το οποίο εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, ενσωματώνει, ωστόσο, και το μέσο της τηλεόρασης ως ξεχωριστό και στενά συσχετιζόμενο αντικείμενο όχι ως απλό εργαλείο ή ως εκπαιδευτική τηλεόραση. Στη συγκεκριμένη διαδικασία ο Καραγάτσης είναι το επίκεντρο και το παράδειγμα.

Σε γενικές γραμμές, βασική ιδέα και ιδανικός σκοπός της προτεινόμενης δραστηριότητας/σειράς δραστηριοτήτων είναι οι μαθητές να κατασκευάσουν συνεργατικά γνώση γύρω από την τηλεοπτική πρόσληψη του Μ. Καραγάτση μέσα από την γνωριμία-εμβάθυνση τόσο στο караγάτσειο έργο όσο και στην τροφοδοτημένη από αυτό υπάρχουσα τηλεοπτική παραγωγή. Στην διαδρομή τους προς τον προορισμό αυτό, και σε ένα γενικότερο επίπεδο, οι μαθητές θα έχουν παράλληλα την ευκαιρία να διεισδύσουν στα δύο κοινωνικά πεδία, λογοτεχνικό και τηλεοπτικό, αλλά και στην αλληλεπίδραση αυτών των δύο πεδίων, η οποία λαμβάνει ποικίλες μορφές με βασικότερη την μεταφορά/διασκευή/προσαρμογή του ενός πεδίου στο άλλο. Το τελικό προϊόν του πρότζεκτ, που είναι άλλωστε απαραίτητο να προκύψει, ενδέχεται να είναι μια μελέτη, ή δοκίμιο ή πραγματεία ή άρθρο που μπορεί να δημοσιευθεί με οποιοδήποτε από τους συχνά αναφερόμενους τρόπους, δηλαδή σε μπλογκ, κοινωνικό δίκτυο, σχολική εφημερίδα κ.ο.κ.

Όπως θα αναφέρω στη συνέχεια, οι θεωρητικές αφετηρίες και στηρίξεις αυτής της πρότασης είναι ποικίλες και διαφορετικών επιπέδων. Έτσι, αναλόγως ποικίλη είναι και η στοχοθεσία, η οποία μπορεί να οριστεί και δυνητικά να καλυφθεί από ένα τέτοιο πρότζεκτ, και, βέβαια, ποικίλα και τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Παρουσιάζω μια σειρά από θεωρητικά, αλλά και εμπειρικά, στηρίγματα που με οδήγησαν στην πρόταση αυτή, ομαδοποιημένα και με πορεία από το γενικό προς το ειδικό.

1) Υποδείξεις της μετανεωτερικής εκπαιδευτικής σκέψης. Σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις (Kalantzis & Cope, 2013), το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να περιλαμβάνει «τις ανθρωπιστικές σπουδές, εννοούμενες ως: πολιτισμική αντίληψη, ικανότητες αλληλεπίδρασης και προσπέλασης των ορίων». Οι κύριες πηγές της αυθεντικής γνώσης δεν είναι πλέον ο προφορικός και ο γραπτός λόγος. Η γνώση μεταδίδεται με ποικίλα μέσα και το οπτικό στοιχείο, οι χειρονομίες και η αφή θεωρούνται εξίσου έγκυρες πηγές γνώσης με τα κείμενα». Όσον αφορά, τώρα, τη διδασκαλία, ως πιο πρόσφορος τρόπος θεωρείται πλέον η συν-εργασία των μαθητών με τη μορφή μιας μαθησιακής και πρακτικής κοινότητας, η οποία πραγματοποιεί μικρές έρευνες όπου εμπλέκονται ποικίλες διαδικασίες και μέθοδοι, παραδοσιακές όπως η ερμηνεία και η σύγκριση, αλλά και «σύγχρονες», όπως ο συνομιλιακός λόγος που αναπτύσσει την κριτική σκέψη (Φρυδάκη, 2009).

2) Στόχοι διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Η σύγχρονη έρευνα (Πρόγραμμα Σπουδών, 2011) έχει καταλήξει σε πολλούς νέους και ενδιαφέροντες στόχους για την αξία της διδασκαλίας της λογοτεχνίας όπως:

- Η συνειδητοποίηση, η διερεύνηση και η κριτική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε στην κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική μας εμπειρία και συγκροτούμε την ταυτότητά μας.
- Η ανασύσταση της σχολικής τάξης ως μιας κοινότητας αναγνωστών, η οποία θα διέπεται από τις αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας, του σεβασμού της διαφοράς, του πλουραλισμού, του διαλόγου, της κριτικής εγρήγορσης και αυτογνωσίας, της διαπολιτισμικής συνείδησης.
- Η συνειδητοποίηση της σχέσης της λογοτεχνίας με την ανθρώπινη εμπειρία και, επομένως, της σημασίας της για την κατανόηση του κόσμου στον οποίο ζούμε και του εαυτού μας.

Πιο άμεσα σχετικοί προς το θέμα μας είναι οι εξής στόχοι (Πρόγραμμα Σπουδών, 2011):

- Η καλλιέργεια μιας ποικιλίας αναγνωστικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, μέσα από την αξιοποίηση κειμένων από όλο το φάσμα της πολιτισμικής παραγωγής, από όλα δηλαδή τα διαφορετικά είδη της εικονικής, θεατρικής και μαζικής επικοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διευρυμένη ποικιλία κειμένων ο ρόλος της λογοτεχνίας αναδεικνύεται στρατηγικός, καθώς αυτή έχει αναπτύξει ένα ρεπερτόριο συμβολικών μορφών, τρόπων και συμβάσεων που διευκολύνουν την αναλυτική προσέγγιση και των άλλων ειδών επικοινωνίας –λ.χ. τα διαφορετικά είδη οπτικής αφήγησης και αναπαράστασης της υποκειμενικής εμπειρίας.
- Η αναγνώριση ότι η λογοτεχνία είναι ένας κατεξοχήν διαπολιτισμικός τόπος όπου ο διάλογος ανάμεσα στους πολιτισμούς γίνεται πράξη μέσα από τη μετάφραση, τη διασκευή και την αέναη επανερμηνεία και όπου η ετερότητα όχι μόνον αναγνωρίζεται, αλλά ενσωματώνεται ως αναγκαίος όρος της ζωτικότητας και της δυναμικής της.

3) Οι τελευταίοι στόχοι αναδεικνύουν και εισάγουν στο σχολείο και την διδασκαλία της λογοτεχνίας, ειδικότερα, τον οπτικό γραμματισμό ή γραμματισμό στην οπτικοακουστική έκφραση, τον οποίο εμείς εδώ περιορίζουμε και εξειδικεύουμε στην τηλεόραση, λόγω της αναγνωρισμένης σημαντικότητας του μέσου αυτού από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα και εξής. Γνωρίζουμε ότι η εικόνα έχει προταθεί εδώ και δεκαετίες, κυρίως ως υποστηρικτικό υλικό στη διδασκαλία, αλλά και ως ανεξάρτητο διδακτικό αντικείμενο. Η διδακτική του κινηματογραφικού έργου (Οικονόμου, 2015) έχει αναπτυχθεί και προταθεί από παλαιότερα και, μάλιστα, τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκε και στη χώρα μας σχετικό πρόγραμμα σπουδών (που δεν έχει καθολική εφαρμογή). Η διδακτική του κινηματογράφου είναι πολλαπλά χρήσιμη για μια διδακτική της τηλεόρασης, μόνο που στην τηλεόραση έχουμε εγγενή χαρακτηριστικά που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Στο πλαίσιο αυτό μιλάμε πλέον για την δημιουργία μιας ικανότητας αναγνώστη με ευρύτερη έννοια, συμπεριλαμβανόμενης της ικανότητας του θεατή. Αυτό αναδεικνύει τη σημασία της ιδιαιτερότητας του κώδικα της τηλεόρασης ως ξεχωριστού σημειωτικού συστήματος που πρέπει να κατακτηθεί και το οποίο δεν μπορεί να θεωρείται συλλήβδην κατώτερο της λογοτεχνίας και του πολιτισμού του βιβλίου – της *Buchkultur* (Wermke, 2002).

4) Σύγχρονη λογοτεχνική διδακτική (Πρόγραμμα Σπουδών, 2011). Σήμερα, διακηρύσσονται αρχές οι οποίες θέλουν, μεταξύ άλλων οι μαθητές κατά την διδασκαλία της λογοτεχνίας να γίνονται αναγνώστες και:

- Να είναι σε θέση να διερευνούν όλους τους συντελεστές και τους αναγκαίους παράγοντες που συμβάλλουν στην παραγωγή και στην πρόσληψη των λογοτεχνικών κειμένων.
- Να είναι σε θέση να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τις αξίες και τις ιδέες που ενυπάρχουν στα λογοτεχνικά κείμενα. Να κατανοήσουν ότι οι πολιτισμικές αξίες σχετίζονται με το χώρο, το χρόνο και την κοινωνική ομάδα που τις παράγει, είναι επομένως προσδιορισμένες ιστορικά, γεγονός που δικαιολογεί τη σχετικότητα, αλλά και την ποικιλία τους. Να είναι σε θέση να διερευνούν την ιστορικότητά τους και να τοποθετούνται κριτικά απέναντι σε αυτές.
- Στο πρακτικό επίπεδο: να πραγματοποιούν πρότζεκτ, να μαθαίνουν συνεργατικά, να καταπιάνονται με το ολόκληρο λογοτεχνικό έργο.

5) Άλλο, ειδικότερο σημείο εκκίνησης και αφορμή για την πρότασή μας είναι και το σημαντικό και τεκμηριωμένο γεγονός της παραμέλησης του Μ. Καραγάτση από το λογοτεχνικό μάθημα στη χώρα μας (τεκμηρίωση από τον Βαρελά, 2007), μάθημα το οποίο όπως γνωρίζουμε έχει καθιερωθεί με τη μορφή της διδασκαλίας της ιστορίας της λογοτεχνίας μέσω ποιημάτων και αποσπασμάτων (τα λεγόμενα «Κείμενα») και βασίζεται στη χρήση ανθολογίων που δεν ανανεώνονται («Πρόγραμμα Σπουδών, 2011).

6) Μια άλλη σημαντική διαπίστωση είναι ότι ο Καραγάτσης αποτελεί έναν δημοφιλή «τηλεοπτικό συγγραφέα». Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σήμερα ο ενδιαφερόμενος εκπαιδευτικός μπορεί να αντλήσει πολλές πληροφορίες και δεδομένα από το διαδίκτυο. Μάλιστα, υπάρχει και ένας εξειδικευμένος, ασφαλής, όπως διαπίστωσα, για σχολική χρήση, ιστότοπος ο οποίος μπορεί να καλύψει τις γενικότερες ανάγκες για θέματα όπως αυτό που συζητώ εδώ: είναι ο ιστότοπος retromaniax.gr με το ειδικό wiki του, πλούσιο σε πληροφορίες: retrodb. Παράλληλα, ανευρίσκεται εύκολα το σωζόμενο τηλεοπτικό υλικό στο διαδίκτυο με ελεύθερη πρόσβαση.

Στόχοι

Όπως προανέφερα, σκοπός μου εδώ είναι να παρουσιάσω μια ιδέα που, τόσο τη γενικότητά της όσο και στον ειδικότερο στόχο της, μπορεί να οδηγήσει σε διάφορους σχεδιασμούς (designs) (Κουτσογιάννης, 2017), στο πνεύμα της μετανεωτερικής προσέγγισης της εκπαίδευσης ως μάθησης προσαρμοσμένης στις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες (Kalantzis & Cope, 2013, Τσάφος, 2014).

Με βάση όσα παρουσίασα πιο πάνω ως βασικά σημεία εκκίνησης – δηλαδή την έμφαση α) στο ολόκληρο έργο, β) στην αλληλεπίδραση λογοτεχνίας και τηλεόρασης και γ) στη συνεργατική μάθηση και στο πρότζεκτ – η βασικότερη προϋπόθεση για την τυχόν εφαρμογή μιας πρότασης όπως αυτή είναι η ύπαρξη ενδιαφέροντος από τη πλευρά κάποιων μαθητών για μια συνεργατική ανάγνωση, παρακολούθηση και προσέγγιση έργων του Μ. Καραγάτση και του «καραγάτσειου» τηλεοπτικού υλικού, εκτός του ωρολογίου προγράμματος σε τάξη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή και σε ένα πρόγραμμα γενικής εκπαίδευσης-αλφαριθμητισμού ενηλίκων, όπως το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας.

Ως εκ τούτου, θα αποφύγω εδώ την παράθεση αναλυτικών και λεπτομερών στόχων ή την παρουσίαση φύλλων εργασίας. Σύμφωνα, άλλωστε, με τις αρχές της μεθόδου πρότζεκτ, κάθε ομάδα, ορίζει, ανά-

λογα με τις δυνατότητες και τα χαρακτηριστικά της, τους δικούς της στόχους, το δικό της ρυθμό, το δικό της πρόγραμμα δράσης, τις δικές της ομαδοποιήσεις και τεχνικές εργασίας, τις δικές της προσδοκίες και, τελικά, τα δικά της αποτελέσματα. Δεν χωράει αμφιβολία ότι η ομάδα ενός τέτοιου πρότζεκτ έχει μπροστά της πολλές δυνατότητες δράσης και ένα ευρύ φάσμα με στόχους: από παλιούς μέχρι πιο σύνθετους, από ποσοτικούς έως πιο ποιοτικούς. Επίσης, μπορεί να θέσει στόχους ποικίλων κατηγοριών, ερμηνευτικούς και συγκριτικούς, ποικίλων περιεχομένων, με αναφορά σε μεμονωμένα έργα ή στο συνολικό έργο του Καραγάτση, ποικίλων βαθμών δυσκολίας, μπορεί να σταθεί σε ένα ή σε περισσότερα έργα κ.ο.κ. Παρόλ' αυτά θα αναφέρω ενδεικτικά ως πολύ γενικούς στόχους-πλαίσια δράσης, που μπορούν να συνδυαστούν και φυσικά να τροποποιηθούν, τις ακόλουθες ιδέες:

- Πρώτα-πρώτα, και σε ένα λιγότερο απαιτητικό επίπεδο, είναι εφικτή η δημιουργία μιας λέσχης ανάγνωσης Καραγάτση, όπου η ανάγνωση θα εμπλουτίζεται με την θέαση τηλεοπτικών μεταφορών, οι οποίες σχολιάζονται από διάφορες απόψεις. Σε μια τέτοια περίπτωση δεν μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα το βάθος, όσο η συσχέτιση των δύο πεδίων, έστω και με επιφανειακό τρόπο.

- Μια άλλη δράση μπορεί να είναι η πραγματοποίηση μιας γενικής έρευνας για την διαπίστωση των βασικών τάσεων/της γενικής εικόνας που αφορούν την μεταφορά της ελληνικής λογοτεχνίας διαφόρων περιόδων στην τηλεόραση. Να δουν, δηλαδή, οι μαθητές ποιοι και πόσοι συγγραφείς έχουν παρουσία στην τηλεόραση, καθώς και πώς τα είδη της τηλεόρασης, κρατική και ιδιωτική, και σε ποιες δεκαετίες, έδειξαν προτίμηση σε συγγραφείς. Φυσικά, να εντοπιστεί ο ρόλος του Καραγάτση μέσα σε όλο αυτό το σκηνικό, και να συγκροτηθεί, όσο αυτό είναι δυνατό, μια τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

- Ανάγνωση και παρουσίαση ενός έργου (μυθιστορήματος, διηγήματος κλπ.) και στη συνέχεια παρακολούθηση και παρουσίαση της αντίστοιχης τηλεοπτικής δημιουργίας.

- Το προηγούμενο σε αντίστροφη πορεία. Και στις δυο αυτές περιπτώσεις επιδιώκουμε πρώτα την παρουσίαση του έργου: του μυθιστορήματος/βιβλίου, από τη μια, του τηλεοπτικού σήριαλ, από την άλλη. Η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί είναι αυτή που συνιστάται για την παρουσίαση ενός λογοτεχνικού έργου στη βασική της μορφή (Πρόγραμμα Σπουδών, 2011), μόνο που για την παρουσίαση της τηλεοπτικής παραγωγής θα έχουμε τις ανάλογες προσαρμογές. Η πορεία αυτή περιλαμβάνει π.χ.: α) Σύντομη αναφορά στα βασικά στοιχεία της «ιστορίας». Πού εκτυλίσσεται η ιστορία; Πότε εκτυλίσσεται η ιστορία; Ποιοι είναι οι βασικοί ήρωες; Ποιος μιλά, ποιος είναι ο αφηγητής; Τι συμβαίνει στην ιστορία; Ποια είναι τα βασικά γεγονότα της πλοκής; Ποια είναι η δομή του βιβλίου/σειράς; (από πόσα μέρη/επεισόδια/σκηνές κλπ. Αποτελείται;) Ποιο είναι το θέμα; Συνιστάται μάλιστα και η κατασκευή διαγραμμάτων, με τους βασικούς ήρωες, με τα βασικά γεγονότα της πλοκής, επιγραμματικά, σε χρονική διαδοχή κλπ. β) Ανάγνωση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων από το βιβλίο ή σκηνών από το σήριαλ, γ) Παρουσίαση αποτελεσμάτων ερευνητικών και έκφραση ερμηνειών, απόψεων κλπ. Στο τελευταίο αυτό στοιχείο θα ενταχθεί το εγχείρημα της διάκρισης των σκηνοθετικών επιλογών προκειμένου για την τηλεοπτική εκδοχή, και πιο συγκεκριμένα η αναγνώριση είτε της προσέγγισης είτε της απομάκρυνσης του σκηνοθέτη από τον λογοτέχνη (από το λεγόμενο «πρωτότυπο»). Πολύ σημαντική θα είναι περαιτέρω η προσπάθεια για δικαιολόγηση της τηλεοπτικής αναπλασίωσης.

- Μια άλλη δυνατότητα είναι η μελέτη της εξέλιξης του τηλεοπτικού Καραγάτση, της διαχρονικής τηλεοπτικής πρόσληψής του. Αυτό θα περιλαμβάνει τον εντοπισμό και ερμηνεία

των σκηνοθετικών επιλογών σε διάφορες μεταφορές που έχουν διαχρονικά παραχθεί για την μικρή οθόνη: όπως γνωρίζουμε, ο Γιούγκερμαν και ο Κίτρινος Φάκελος έχουν γυριστεί από 2 φορές, η μία στη μεταπολίτευση από τα μοναδικά τότε κρατικά κανάλια, η άλλη στην εποχή της ιδιωτικής τηλεόρασης.

- Για να κάνω πιο κατανοητές τις προτάσεις μου, θα προχωρήσω τώρα σε συγκεκριμένο παράδειγμα: το «10». Όπως γνωρίζουμε, πρόκειται για το τελευταίο έργο του Μ. Καραγάτση πριν τον θάνατό του που έμεινε ατελείωτο, μέρος ενός μακρόπνοου συγγραφικού σχεδίου, ενώ το 2007-08 προβλήθηκε σειρά με τον ίδιο τίτλο από τον σταθμό alpha έκτασης 18 σαρανταπεντάλεπτων επεισοδίων (προσεγγίζεται ελεύθερα στο διαδίκτυο). Η σειρά, που –όσο γνωρίζω– δέχθηκε αρκετά θετική κριτική και είχε καλή τηλεθέαση, σκηνοθετήθηκε από σημαντική σκηνοθέτιδα, την Πηγή Δημητρακοπούλου, με συμμετοχή πολλών θεατρικών ηθοποιών. Η σειρά αυτή παρουσιάζει, πάντα κατά τη γνώμη μου, έντονο ενδιαφέρον για τον διδακτικό σχεδιασμό που υποστηρίζω στην εργασία αυτή. Η επεξεργασία του «10» ως βιβλίου και ως σήριαλ προϋποθέτει, βέβαια, αρκετές ώρες ενασχόλησης στο σπίτι, αλλά νομίζω ότι είναι εφικτή, προπάντων από άποψη γνωστικού επιπέδου, για ένα εκπαιδευτικό πρότζεκτ.

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί είναι απλή και λιτή: μπορούμε άνετα να ξεκινήσουμε με την καταγραφή της αφηγηματικής δομής, δηλαδή των προσώπων και των πράξεών τους, τόσο του μυθιστορήματος όσο και της σειράς, κάτι μάλιστα που δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο δεδομένης της «επεισοδιοποίησης» τόσο του βιβλίου όσο και της σειράς. Τι πετυχαίνουμε, λοιπόν, με τον τρόπο αυτό; Αμέσως, φαίνεται ότι το βιβλίο και το σήριαλ είναι σύνθεση ιστοριών πολλών προσώπων, των κατοίκων του «10», μόνο που στο βιβλίο η αφήγηση είναι τρόπον τινά γραμμική, ενώ στο σήριαλ παράλληλη. Ωστόσο, η αφήγηση στο βιβλίο περιέχει πολλές αναδρομές, ενώ αντίθετα η αφήγηση στο σήριαλ ξεκινάει σε μια χρονική στιγμή και ολοκληρώνεται –μέσω μιας απροσδιόριστης διάρκειας– σε μια άλλη στιγμή που σηματοδοτείται από τον θάνατο του ιδιοκτήτη του «10» Καλογερά. Άλλη σημαντική διαπίστωση είναι, βέβαια, η παράλειψη προσώπων του μυθιστορήματος στο σήριαλ, καθώς και η διαφορετική παρουσίασή τους, επιλογές απολύτως νόμιμες σκηνοθετικά και τηλεοπτικά. Π.χ. η πόρνη Μαρία Μακρή στο σήριαλ είναι εξαρχής πόρνη και ο άντρας της Κίτσος έχει μεγάλο ρόλο, ενώ στο βιβλίο απλώς αναφέρεται ένα flashback. Η γραμματέας του Φουντούκου Μάρθα υπάρχει εξαρχής στην πλοκή του βιβλίου, ενώ στο σήριαλ εμφανίζεται αργότερα. Ο ιερωμένος Δημήτρης Πραπόπουλος δεν υπάρχει στο σήριαλ. Οι διαφορές αυτές μπορεί να είναι σκηνοθετική άποψη, αλλά μπορεί να είναι και σκοπιμότερες, καθώς το κάστινγκ της σειράς ασφαλώς σχετίζεται με την χρηματοδότηση και με την αγορά εργασίας του επαγγέλματος του ηθοποιού ή με τους εκάστοτε «αστέρες». Όλα αυτά είναι σημαντικά ζητήματα που αξίζει να συζητηθούν με μαθητές.

Ενώ, βέβαια, υπάρχουν και πολλά κοινά μεταξύ βιβλίου και σήριαλ, μία διαφορά είναι πολύ χτυπητή, και κεντρίζει το ενδιαφέρον μας: η αφήγηση στη σειρά οριοθετείται, δηλαδή, ξεκινάει και τελειώνει, με το ερωτικό τρίγωνο του ιδιοκτήτη τλου «10» Καλογερά με την παντρεμένη ανιψιά του Ειρηνούλα Χαριτάκη, η οποία σύντομα αντικαθίσταται από τη γυναίκα του ανιψιού του Δέσποινα Νταηγιώργη. Αυτά στο βιβλίο πιάνουν χώρο μόλις λίγων από τις 500 σελίδες του βιβλίου, ενώ στο σήριαλ αποτελούν βασικό, τον βασικότερο, κατά την γνώμη μου, από τους άξονες της αφήγησης. Η αφήγηση στο σήριαλ δεν επικεντρώνεται απλώς στην άθλια πολυκατοικία της οδού Παρασάγγη 10, αλλά και στις ερωτικές περιπέτειες του ιδιοκτήτη με τις ανιψιές του, ενώ παράλληλα προς αυτές εκτυλίσσονται πολλές από τις ιστορίες του μυθιστορήματος, όχι όλες, λιγότερο ή περισσότερο παραλλαγμένες. Έτσι, γεννιέται το ερώτημα για τον ειδολογι-

κό προσδιορισμό του σήριαλ. Η απάντηση είναι ότι το σήριαλ διαμορφώνεται ως ένα κοινωνικό σήριαλ. Η απάντηση είναι ότι το σήριαλ διαμορφώνεται ως ένα κοινωνικό ερωτικό δράμα εποχής, ενώ το μυθιστόρημα είναι μάλλον μια αστική ηθογραφία σύγχρονη του συγγραφέα.

Αυτές οι διαπιστώσεις οδηγούν σε ένα άλλο βασικό, και από διδακτική άποψη, συμπέρασμα: σε μια χρυσή εποχή για την ελληνική τηλεόραση ένας ιδιωτικός σταθμός ήθελε την παραγωγή ενός ρετρό ατμοσφαιρικού δράματος –κάτι που το τότε τηλεοπτικό κοινό προφανώς επιθυμούσε- και ο Καραγάτσης και το «10» του «προσφέρονταν» άνετα ως υλικό για μια τέτοια παραγωγή, όπως και έγινε!

Επίλογος

Στην εργασία αυτή υποστήριξα ότι είναι επιθυμητή και εφικτή η ένταξη του Καραγάτση σε έναν σχεδιασμό που εμπλέκει τον Καραγάτση ως «βιβλίο» και τον Καραγάτση ως «τηλεόραση». Θεωρώ ότι με τον τρόπο αυτό μπορούν να προκύψουν οφέλη για την οικοδόμηση της ταυτότητας του μαθητή ως υποκειμένου που διαβάσει λογοτεχνία και βλέπει τηλεόραση. Το δεύτερο είναι δυνατό, ακριβώς επειδή η τηλεόραση καθόλου δεν έχει αδιαφορήσει έως τώρα για τον Καραγάτση. Νομίζω ότι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών μπορεί να εξυπηρετηθεί και από ερωτήματα του τύπου: «Γιατί ένα έργο του Καραγάτση στην τηλεόραση;», ερώτημα στο οποίο δεν είναι αρκετή η αναμενόμενη απάντηση «Γιατί είναι αξιόλογος συγγραφέας».

Από την άλλη, όσα ανέφερα ιδιαίτερα για το «10» αντανακλούν την δική μου υποκειμενικότητα και σε καμιά περίπτωση δεν προτείνω την διεξαγωγή διδασκαλιών που στοχεύουν στο να οδηγηθούν οι μαθητές μας στις δικές μας απόψεις. Αντίθετα, στη μετανεωτερικότητα καλούμαστε να βοηθήσουμε τους μαθητές να σκεφτούν και να μιλήσουν μεταξύ τους –όχι ακόμη και για την τηλεόραση, αλλά προπάντων για την τηλεόραση, που είναι κομμάτι της καθημερινότητας όλων μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρελάς, Λ. (2007). Η νεοελληνική και μεταφρασμένη λογοτεχνία στην ελλαδική δευτεροβάθμια εκπαίδευση (1884-2001). ΚΕΓ, Θεσσαλονίκη.

Φρυδάκη, Ε. (2009). Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και της μετανεωτερικής σκέψης, Κριτική

Kalantzis, M. & Cope, B. (2013). Νέα Μάθηση. Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης, Κριτική.

Κουτσογιάννης, Δ. (2017). Γλωσσική διδασκαλία χθες, σήμερα, αύριο. ΙΝΣ, Θεσσαλονίκη.

Οικονόμου, Κ. (2015). Το σχολείο στον κινηματογράφο. Ένας Πρακτικός Οδηγός για την ενσωμάτωση του κινηματογραφικού θεάματος στο σχολείο», στα *Πρακτικά του 8^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου των εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ*» (Σύρος, 26-28 Ιουνίου, 2015), 1169-1177, ISBN 978-618-80768-1-5

Πρόγραμμα Σπουδών (2011). Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο. Αθήνα. Βλ. και Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Οδηγός για τον εκπαιδευτικό, Αθήνα, 2011

Τσάφος, Β. (2014). Αναλυτικό πρόγραμμα, Μεταίχιμο.

Wermke, U. (2002). Literatur- und Medienunterricht. Στο Bogdal, K.-M. Grundzuege der Literaturdidaktik. DTV.